

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації
Дніпропетровське територіальне відділення МАН України

Відділення: українська мова
Секція: мовознавство

МОВНА ПАЛІТРА
«ДАВИДОВИХ ПСАЛМІВ» Т.Г.ШЕВЧЕНКА
(№1 та №149)

Роботу виконала:
Мікрюкова Карина
Володимирівна
учениця 11 класу
Водянської середньої
загальноосвітньої школи
Широківського району
Дніпропетровської області

Науковий керівник:
Сокол Зінаїда Григорівна
учитель української мови і
літератури
вища категорія
«вчитель-методист»

Водяне - 2016

Мета роботи: дослідити мовну палітру Шевченкових “Псалмів” як тексти Святого Письма про вічне блаженство для душі.

Об’єкт дослідження: «Псалми Давидові» Т.Г. Шевченка

Актуальність: проблемні взаємини суспільства та людини є високим ідеалом людського буття за законами Божої справедливості, ідея пророчого Слова, скерованого на духовне виховання народу

Задачі дослідження:

- 1) дослідити мовну палітру Псалмів Шевченка,
- 2) зосередити увагу на лексичних, морфологічних та синтаксичних одиницях мови,
- 3) розглянути мовні прийоми передачі зображуваного.

Зміст

Розділ 1

ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС « ДАВИДОВИХ ПСАЛМІВ».....	4
1.1. Шевченкові переспіви.....	7

Розділ 2

МОВНА ПАЛІТРА « ПСАЛМІВ ДАВИДОВИХ » ШЕВЧЕНКА.....	9
2.1. Таїна псалмів.....	11
2.2. “Блаженний муж на лукаву не вступає раду”	14
2.3. «Псалом новий Господові».....	19

Розділ 3

« Я НА СТОРОЖІ ...ПОСТАВЛЮ СЛОВО».....	23
--	----

Розділ 4

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27
---------------------------------	----

ДОДАТКИ

Розділ 1

ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС « ДАВИДОВИХ ПСАЛМІВ»

Біблія охоплює вічні теми: всесвіт і людина, життя і смерть, дух і матерія, гріх і покута, призначення людини. З давніх-давен, як стверджує Костомаров, Україна «держалася закону Божого, і всякий чужестранець, заїхавши в Україну, дивувався, що ні в одній стороні на світі так щиро не моляться Богу, ніде муж не любив так своєї жони, а діти своїх родителів». У Несторовім літописі читаємо, що поляни жили із сусідами у злагоді і мали «обичаї батьків своїх, кроткі і сумирні». Отже, нашими давніми предками керувала глибока віра, а своє життя вони звіряли по Біблії. Найвідомішою із книг Старого Заповіту є Книга Псалмів (Псалтир) — збірка лірико-повчальних творів. Слово «псалом» (або псальма) грецького походження, воно означає піснеспів із супроводом музичного інструмента (псалтеріона). Звідси — Псалтир (збірник псалмів). Видатний діяч візантійської церкви Василій Великий сказав про псалми так: «Чого тільки не знайдеш у них. Прояв могутності, досконалість справедливості, поважність поміркованості, повнота мудрості, шлях до спокути, міра терплячості, одне слово — вся сукупність блага». Григорій Сковорода «Сад Божественних пісень», Іван Франко «Іван Вишенський», Богдан Лепкий «Молитва», Олекса Кобець «Весь скарб у вузликах» - ось твори українського письменства, де використовувалися біблійні мотиви. Давид — другий цар Ізраїлю, який очолив державу близько 1000 років до Різдва Христового і правив близько 40 років. Він створив могутню імперію, заклав столицю Єрусалим. Давид був марнославним і мстивим. Але й духовно багатим, обдарованим талантами, мудрим. За переказами, сам цар Давид зібрав гурток спеціально підготовлених людей, що володіли мистецтвом музики і слова, й доручив їм виконувати релігійні пісні-гімни під час служби Божої.

Споконвіку Псалтир був в Україні однією з найпопулярніших книг. За ним учили в школах граматики, його читали в родинях у неділю чи у свято. Силою всемогутнього Божественного слова причастилася і родина Григорія Шевченка. З раннього дитинства Тарас часто чув і добре знав псалми.. Він навчився їх читати і декламувати.

«Я знав майже весь Псалтир напам'ять і читав його (як казали слухачі мої) виразно, себто голосно. Внаслідок такої моєї вдатності не був у селі похований жоден покійник, над яким би я не прочитав Псалтир...» Ці глибокі дитячі враження значною мірою визначали його духовний світ і поетичний темперамент.

Тарас Шевченко був уважним читачем Біблії, підкреслював цікаві рядки, дуже дивувався неперевершеній силі біблійних слів. Зрештою, його думки віддзеркалилися у живописі.

Біблійна тематика захоплювала Тараса Григоровича, тому значну частину його живописних робіт складали малюнки релігійного змісту. Одного разу художник Шевченко готовий був намалювати «Розп'яття» у католицькій церкві без будь-якої плати. На жаль, ксьондз не дозволив.

У доробку Шевченка-художника значаться такі полотна: «Видубецький монастир» (1844), «Воздвиженський монастир» (1845), «У соборі Почаївської лаври» (1846) та ін. Своїми живописними роботами Тарас Шевченко довів, що людина може звести до мінімуму свої життєві потреби, однак не в змозі відмовитися від духовного життя.

Тарас Шевченко звертався до Біблії все своє життя, особливо у найтяжчі його хвилини. Коли у жовтні 1845 року поет, застудившись у дорозі, лежав хворий у свого знайомого у Миргороді і не мав під рукою ніяких книжок, то виручала тільки Біблія, подарована Варварою Репніною. Можливо, саме в ті дні Тарас Шевченко задумав переспіви, у грудні завершив роботу. «Давидові псалми» (1845) були першим переспівом Тараса Шевченка біблійних текстів.

Псалми (в перекладі з грецької «пісня») є піснями релігійного змісту, що були зібрані в Псалтирі і приписувались царю Давиду. Давид (приблизно 1085 р. до н. е. — 1016 р. до н. е.) — це історична постать, давньоєврейський цар. Відомо, що Давид народився у Віфлеємі Юдейському, а приблизно 1055 року став Юдейським царем, а згодом — Ізраїльським царем, а Єрусалим зробив столицею царства. У Єрусалимі Давид збудував знаменитий палац, до якого було перенесено Ковчег Заповіту. Помер у віці 70 років, полишивши по собі 20 дітей від 8 жінок. В історії Ізраїлю Давид відомий як цар, піснетворець, будівничий, музикант і співець, вважається автором 73 Псалмів. За Біблією Давид був восьмим сином віфлеємського пастуха Іесея, якого за Божою волею мав розшукати і помазати на царство замість царя Саула пророк Самуїл, але Давид залишився у батьківському домі. Деякий час потому царя Саула полишив Божий Дух, і він став завжди засмучений. Задля його розваги знайшли чоловіка, який добре вмів грати на арфі і співати — Давида. Саул полюбив співака і звелів лишитись біля себе, щоб розважав своїми піснями — про Бога, його милосердя і благодіяння. Ці пісні називаються псалмами і складають книгу Псалтир. Живою українською мовою поетична рецепція Псалтиря розпочинається з ХІХ ст., і пов'язана вона передовсім з ім'ям Шевченка. До Шевченкових “Давидових псалмів” відомий лише один випадок художнього освоєння сакральних текстів українським митцем – твір М.Шашкевича “Псалми Русланові” (1830-ті) (4.1.), що становить цикл із трьох поезій у прозі, стилізованих під біблійні тексти псалмів. У них, очевидно, уперше спостерігається прагнення поєднати на змістовому й мовностилістичному рівнях два начала – біблійне й національно-українське (“[...] гордишся і кажеш: ніт Бога! – то й тебе ніт, сон єсь мара, а твоє імя вітер на степах України”; “Сполошиш ми долю і проженеш щастє [...], а не видреш любові і віри не видреш, бо руське ми серце тай віра руська”).

1.1.

Шевченкові переспіви

Шевченкові “Давидові псалми” – перший віршовий переспів Давидових псалмів літературною українською мовою – припадає на один із проміжних етапів шляху Псалтиря до українського читача, коли, по-перше, зв’язок з українським досвідом барокових псаломних переробок був утрачений, а по-друге, не існувало україномовного тексту Святого Письма, зокрема Книги Псалмів. Послуговуючись церковнослов’янським текстом Псалтиря (текст “Єлизаветинської Біблії” 1751 р.), Шевченко, однак, ніде не висловив ідеї створення Біблії українською мовою, бо, очевидно, цього не прагнув (на відміну, приміром, від П.Куліша, котрий згодом створить повний віршовий переспів Псалтиря).

На наш погляд, Шевченкові “Давидові псалми” – визначний крок в утвердженні української поетичної традиції в контексті національної поезії, що має спільну загально-християнську пам’ять поетичного засвоєння та актуалізації старозавітного минулого. Завдяки саме Шевченкові в український літературний дискурс уперше був уведений “високий” жанр віршованого переспіву псалмів, що поет зробив глибоко органічно (після Шевченкових “Псалмів” були здійснені віршовані псаломні переспіви П.Гулака-Артемівського, М.Максимовича, В.Александрова, О.Федьковича, С.Руданського, Я.Щоголева, П.Куліша, П.Грабовського, І.Франка, Олени Пчілки, Лесі Українки, П.Карманського; Олександра Олеся, А.Кримського, Є.Маланюка та ін.). Недарма П.Куліш, високо оцінюючи цей Шевченків цикл, написав у листі до М.Костомарова від 27 червня 1846 р.: “Вы говорите, что можно писать на этом языке только мужицкие повести. Но у вас перед глазами Шевченко, который выражает на этом языке и псалмы Давида, и чувства, достойные уст самого высшего общества” (4.1.)

У межах світової поетичної традиції стає очевидною жанрово-стильова специфіка твору Шевченка. Як відомо, канонічний текст Псалтиря становить збірку 150 різних за змістом та жанром творів юдейської релігійної лірики.

Поряд із культовим славленням Бога (др.-юд. тегілім означає хваління; грецьк. psalmōi – струнний інструмент, схожий на гусла), тут є й моління, і медитації теологічного характеру, і пронизливі скарги, й історичні огляди, є навіть прокльони (57, 108) та шлюбна пісня (44; пор. “Пісня пісень”) тощо. Ми вважаємо, що, звернувшись до Книги Хвалінь, Шевченко, як і багато інших поетів світу, зумів широко використати можливість тонкої ідейно-тематичної модифікації з художньою метою: за допомогою вибору певних пісень для переспіву, зсуву акцентів, розширення або стискання оригінального змісту він створив прозору паралель Україна–Єрусалим, не вдаючись до прямого використання понять, що вказували б на національно-патріотичний орієнтир ідейно-образної системи циклу (як це було у М.Шашкевича).

Розділ 2

МОВНА ПАЛІТРА « ПСАЛМІВ ДАВИДОВИХ » ШЕВЧЕНКА

Неоціненний скарб для українського народу – поетична мова Шевченка. Словосвіт Великого Кобзаря віддзеркалює національно – культурні, моральні, духовні й інші параметри українства, бо є взірцем розширення жанрової парадигми сучасної літератури. Саме Т.Г Шевченко започаткував традицію переспівування псалмів Давидових. Продовжив цю справу І.Я. Франко, а згодом і Л.В. Костенко та інші письменники. Майстри слова зверталися до Книги псалмів у скрутні часи української державності, коли національно свідомі громадяни зазнавали репресій з боку будь-яких режимів, коли вірити було небезпечно, а єдиним джерелом справедливості ставав Божий суд. У такі моменти полегшення приносять роздуми над текстом Святого Письма і щира молитва. Читаючи псалми, християни досягають Божий промисел, здобувають вічне блаженство для душі.

Нині Україна знову у скорботах: гостро відчувається брак миру, любові, взаєморозуміння, єдності; тож і Боже слово, і Шевченкова наука особливо актуальні.

Біблійну тематику творів Кобзаря не раз досліджували вчені: О.Булаховський, В.А Чабаненко, Д.Баранник, В. Бородін, В.Сулима, О.Задорожна та інші.

Перспективою нашої наукової розвідки стане подальший аналіз переспівів Давидових псалмів Кобзарем. Ліричний пафос Шевченкових “Псалмів” впливає із загальної спрямованості водночас і на тематичну залежність від першоджерела, і на варіативність, модифікацію, породжену суб’єктивним сприйняттям оригіналу. Попри тематичне й жанрове розмаїття, більшість пісень Псалтиря пронизані молитовним началом хвалебного або прохального типу. Як зауважує священник Петро Зуєв, “псалми глибоко ліричні; це, передовсім, особиста молитва...вони настільки драматичні, настільки спонукувані серцем”.(4.1.)Окрім того, усі псалми Книги Хвалінь

об'єднані цілісністю життєсприйняття псалмоспівців, в основі якого – присутність високого ідеалу, загальна налаштованість на викриття зла й неправди з позиції беззаперечних моральних вимог, заповіданих Богом. З цього погляду “Давидові псалми”, попри вибірковість Шевченка при створенні циклу, наслідують оригінал.

2.1.

Таїна псалмів

Вперше слово “псалом” вживає Шевченко в поезії “До Основ’яненка”:
Насміються на псалом той, Що виллю сльозами.

Неспроста поет називає так свій вірш-тугу, в якому вихваляє героїчне минуле України. Адже псалом – це пісня хвали. У його душі звучить псалом безстрашним волелюбним козаком. Це слово було близьке поетові, як близькими були рідкі добрі спогади з дяківської шкільної лави. Можливо, тому перша велика книга малого Тараса, яку він часто читав над покійними замість п’яного дяка, вилилася згодом у “Псалом Давидові”. Це рідкісне явище навіть у світовій літературі. Адже вони є співом душі поета.

Переспіви псалмів написані в zenіті творчості поета і датовані 19.2.1845 р. Не випадкове творче звернення до Псалтиря саме у цей час, за 5 днів до появи “Заповіту”. Перебуваючи на Переяславщині, поет застудився і важко захворів. Часто фізично ослаблена людина очі свої піднімає вгору, думає більше про духовне, прагне досамоочищення, добра і злагоди. Саме такі настрої знаходить Шевченко у дальньоєврейській поезії. І, як результат, у В’юнищі під кінець нелегкого для поета 1845 р. народжуються ці перлини – переспіви духовних пісень із Псалтиря. Книга Псалмів (Псалтир) – це збірка 150-и духовних пісень, які були укладені в різні періоди історії ізраїльського народу. Назва книги походить від грецького слова psaltos, що означає співання пісень під акомпонемент. Староєврейською мовою це збірка називається “Сеффер Теліччїле” – “Книга хвали”. Тематика псалмів здебільшого релігійного характеру. Псалми є молитвою до Бога, славословленням або повчанням, декотрі з них присвячені особливим подіям. Ця збірка духовних пісень поділена на 5 книг, і кожна з них закінчується славослов’ям. За змістом і структурою псалми поділяються на історичні, месіанські, повчальні і прославлення.

Укладені вони різними авторами. Вважають, що Давид був автором

більшості псалмів (73). Іншими авторами традиційно вважаються Асаф (12), сини Корея (11), Соломон (2), Мойсей (1), Етан (1). Авторство 50-ти псалмів невідоме. Припускають, що деякі з них написав також Давид. Як творець духовних гімнів, він є найвідоміший з усіх псалмістів, і тому новозавітні письменники визнають його автором книги Псалмів і часто називають їх Давидовими. (4.2.)

Давид був хоробрим воїном, геніальним полководцем і здібним державним керівником. Його життя детально описують книги Самуїлові. У дитинстві він був пастухом. За Божим повелінням пророк Сауїл помазав його на царя. Відома історія про те, як Давид переміг Голіата. Зазнавши переслідувань від першого ізраїльського царя Саула, Давид, проте, не використав можливості помститися йому, вважаючи, що не можна піднімати руки на помазаника Божого. У Другій книзі Самуїловій розповідається про Давида як другого царя Ізраїля. За його царювання держава процвітала, вона стала сильною і могутньою. Царював Давид 40 років. Помираючи, він показав своєму синові і наступникові на царському престолі Соломону: “І будеш ти стерегти накази Господа Бога свого, щоб ходити Його дорогами, щоб стерегти постанови Його, заповіді Його та устави його й свідчення Його...”. Хоча Давидове життя не було безгрішним, але він клявся у своїх переступах і прагнув бути виконавцем Божої волі. Саме це допомогло йому стати добрим батьком і мудрим державним керівником. Проте вище державних і політичних досягнень стоїть літературна дальність Давида.

Його псалми-гімни знаходили і знаходять відгук у творчості багатьох письменників минулих епох і сучасності. Просто, щиро і природньо-емоційно переспівує їх Шевченко. У цикл його віршів – перекладів входить 10 поезій під назвою “Псалми Давидові”. Із перекладених псалмів лише 4 належать Давидові (12, 52, 53, 133), Псалом 43 написаний синами Кореевими, Псалом 81 склав Асаф, Псалми 1, 93, 149 створені невідомими авторами.

Використовуючи авторитет царя, Божого обранця, псалмоторця, Шевченко називає його іменем цикл перекладів – переспівів.

2.2.

“Блаженний муж на лукаву не вступає раду”

(псалом №1)

До філософської лірики належить Шевченків переспів першого псалма Давидового, бо прослідковується семантична близькість, зокрема старослов'янського варіанта першого псалма Давидового.

У псалмі розповідається про те, якими мають бути вчинки та поведінка людини, яка прагне бути щасливою. Лейтмотивом псалма є виконання Божих заповідей. Достойним набожним людям протиставляються безбожники і злочинці, яких аморальна поведінка приводить до страждань і загибелі. Псалом будується на антитезі «грішники — праведники», а його мова є багатою на афоризми та різноманітні художні засоби порівняння (праведник, «як птах», «як дерево»), символи (шлях — життєва дорога) тощо.

У ньому зустрічаємо конструкцію *блаженний муж*. І в тексті Святого Письма, і в Шевченковому вірші це слово функціонує зі значенням «християнин». Сучасні лексикографічні джерела не фіксують слова *муж* із конфесійним значенням. За «Словником староукраїнської мови XIV – XVст.» знаходимо чотири лексико-семантичні варіанти слова *муж*: « 1. Дружина (член подружжя). 2. Мужчина (чоловік). 3. Знатна людина. 4. *тільки мн.* Люди [6; т.1, с. 620], і також старослов'янізмів (*злії, древо, муж*). (4.3)

МУЖ¹. *книжн.* Державний, науковий, громадський і т. ін. діяч. 2. *заст., уроч.* Чоловік

ДРЄВО, а, с., *заст., поет.* Дерево. *Над водою посаджене Древо зеленіє.*

Блаженний, а, е. Блаженный. *Блаженний муж на лукаву не вступає раду.* Шевч.(4.4)

На нашу думку, такий художній прийом використано, щоб увиразнити буденне і сакральне у житті кожної людини. Наявність слів

старослов'янізмів зумовлена жанровою специфікою вірша, є його однією з основних ознак.

Антонімічна пара *праведний – неправедний* Шевченкового переспіву першого псалма Давидового є ключовою. В авторському дискурсі фіксуємо такі мовні одиниці для вираження значення «праведний»: *блаженний, праведний, добрий*. Численнішим є синонімічний ряд на позначення перешкод блаженства : *нечестивий, злий, лукавий, лютий, лукава рада, путь злого* (а у прототексті лише *нечестиві, губителі, грішники*).

Ця невідповідність стилістично виправдана: згідно з християнським світобаченням існує дуже багато спокус для людини, а відповідь усім їм однакова – життя відповідно до Божих законів, любов, добрі справи, молитва.

У мовній палітрі Шевченкового вірша знаходимо чимало розмовних одиниць(*вітер розмахав, спіє вдобрі, посаджене* та ін.), де є ще один фрагмент, запозичений із тексту псалма, - персоніфікований образ дерева, посадженого при витоках вод: *І буде він як дерево, посаджене при витоках вод, що плоди свої дає в час свій і лист його не опадає, а все, що він робитиме, буде успішним/ стане він, як на добрім полі над водою посаджене древо зеленіє , плодом вкрите. Так і муж той в добрі своїм спіє*. Лексема *дерево*, котра у кодифікаційній практиці має стилістичні позначки *заст., поет*[7; т. 2,. 410], а в досліджуваному контексті ототожнена із праведником (це видно з авторського підсумку *Так і муж той в добрі своїм спіє*). Водночас просторічна лексема*посаджене* акцентує одну з основних ідей християнської філософії та провідну ідею Шевченкової творчості – *стати блаженним може кожен вірянин (і кріпак, і пан), незалежно від його походження, статків, чину тощо.*

У досліджуваному віршовому тексті, як і в першоджерелі, виразна стилістична роль самостійної частини мови – дієслова (автором використано їх 12!) – які закликають до дії, діяльності та надають відчуття руху.

Зауважимо, що в аналізованому поетичному творі вжито дві форми дієслів – теперішнього (спіє, зеленіє, ступає, *пропадає, навчається*) та майбутнього (*не сяде. Розмахає, встануть, оновляться, загинуть*) часу. А повторюваність заперечної частки (*Не вступає раду, І не стане на путь злого, І з лютим несяде*) у першій строфі поезії наголошує потребу постійної уваги вірянина, адже численні спокуси повсякденно чекають на християнина. Протиставні сполучники (*А в законі Господньому, ... А лукавих, нечестивих..*) увиразнюють відмінності характеристик грішників і праведників. (4.5.)

Ми впевнені, такий художній прийом зумовлений жанровою специфікою поезії – псалми завжди були, і будуть актуальними. Призначення цих сакральних пісень – впливати на християн та змінювати на краще їхнє майбутнє – вести до спасіння.

Переспівуючи Псалом 1, поет використовує ті ж образи, що і в біблійному варіанті (дорога – путь, дерево над водою, вітер). Проте деколи він дозволяє собі вільніше поводитися з текстом, наприклад, “полова, що її вітер розвіяв”, поет замінює на “попіл”.

У поетичному дискурсі Т. Шевченка часто вживається конструкція *попіл розвіяти (розмахати) над землею*. Цікавим країнознавчим у досліджуваному тексті виступає мовний знак української культури - поняття *попіл*: *А лукавих, нечестивих і слід пропадає, як той попіл над землею вітер розмахає*; пор. у Святому Письмі : *вони як порох* [в окремих перекладах *полова*], *що вітер змітає з лиця землі*. У словнику-довіднику «Знаки української етнокультури» зафіксовано таке тлумачення цього поняття: «Попіл (зменшене – *попілець* – легка пилоподібна сіра (рідко чорна або біла) маса, яка залишається після згоряння чого-небудь; у всіх народів символ спустошення, а тому й

фразеологізм : *посипати голову попелом* – вдаватися в жалобну тугу; культ вогню поєднується з міфом про добродійне світло, що перемагає темряву і злі сили (тому попіл, що залишається, коли зникають вогонь і світло, ототожнюється з перемогою темряви й зла); символом цілковитого знищення кого - , чого-небудь було пускання попелу по вітру». А за народними традиціями, наприклад, попіл з печі на Святвечір зберігали як охоронний засіб. (4.6.)

На нашу думку, ключова лексема попіл є залюбленістю автора в козацьке минуле нашого народу, бо майстерно вплетена у біблійну канву і виступає етнічною характеристикою і поета, і особи, що вивчає ази блаженства (читача)

Особливого забарвлення і яскравості набуває мова художнього твору завдяки використанню поширеного порівняння: *і стане він – Як на добрім полі Над водою посаджене Древо зеленіє, Плодом вкрите*; а також використанні метонімії: *Серце його і воля Навчається*; завершується перший псалом антитезою: *Діла добрих обновляться, Діла злих загинуть*, - яка вселяє надію на щасливе майбутнє життя. Діла добрих обновляться, діла злих загинуть – крилатий вислів сьогодення.

Аналіз синтаксичних засобів стилістики першого псалма Давидового у переспіві Т.Шевченка виявив чимало цікавих моментів. Більшість речень складні, з різними видами зв'язку, ускладнені однорідними і відокремленими членами.

На нашу думку, такий прийом художнього синтаксису засвідчує непростий життєвий шлях кожної людини.

Також у тексті фіксуємо інверсію: В *законі Господньому* серце його й воля навчається і *стане він, як на добрім полі над водою посаджене древо зеленіє, плодом вкрите*. Функціонування такого засобу поетичного синтаксису зумовлено жанровою специфікою вірша, адже ця стилістична

фігура частотна у конфесійних текстах. Крім того, на інверсовані компоненти падає логічний наголос, що увиразнює їхню роль у декодуванні змісту твору.

По-іншому, як у тексті псалма, розставлено логічні наголоси в реченні *А в законі Господньому серце його й воля навчається*; пор. у прототексті: *Але в законі Господнім воля його, і Закону його навчається день і ніч*.

Такий художній прийом, вважаємо, має чимало пояснень. По-перше, згідно з християнським світобаченням людина може знайти у Святому Письмі відповіді на всі актуальні для неї запитання, про що і говорить нам псалмоспівець. По-друге, загальновідома Шевченкова жага до знань, філософські роздуми автора, на які міг дати відповідь лише Господь. По-третє, поняття *серце* – ключова константа філософії українства, тому поет наголошує, що потрібно повсякчас удосконалювати не тільки раціональну сферу особистості, а й емоційну.

Отже, Т.Шевченко перший із діячів нової української літератури звернувся до тексту Книги псалмів, чим викликав чимало дискусій серед сучасників, і водночас підняв українську мову на якісно новий рівень. Відзначимо семантичну близькість першоджерела, зокрема старослов'янського варіанта першого псалма Давидового, і Шевченкового тексту. Цей переспів, як і прототекст, належить до філософської лірики: і в біблійному псалмі, й у Т.Шевченка йдеться про людину високоморальну, сповнену громадянських чеснот; ця людина не бере участі в усіляких злих, нечестивих і брудних справах і таким чином досягне вічного життя. Однак у процесі ґрунтовного стилістичного аналізу вірша між прецедентним текстом та авторським установлюється певне семантичне протистояння – віднаходимо в ньому чимало імпліцитних громадянських мотивів. Такі поетові міркування посилюють високе звучання біблеїзму.

2.3.

“Псалом новий Господові...”

(псалом №149)

Заключна поезія циклу(149. “Псалом новий Господові...”) – досить точний (попри протилежне твердження деяких дослідників) переспів 149-го псалма, що за жанром виступає хвалою. Шевченко на зразок Псалтиря закінчив свій твір одним із “алілуйних” псалмів, тобто пісень радості, в яких возноситься хвала Богові за перемогу над ворогами та здобуте. Утім, знаменно, що поет обрав для фіналу не 150-й, а передостанній псалом: *саме в ньому виразно звучить заклик до соборності народу та урочистий гімн свободі й щасливому майбутньому.*

Псалом 149. — Гімн радості з приводу звільнення з вавилонського полону (538 р. до н. е. перський цар Кір, завоювавши Вавилон, дозволив євреям повернутися на батьківщину) та відновлення власної держави під захистом віри й зброї. У переспіві Шевченка наголошено неминучість справедливого суду над «царями неситими» та їхніми «славними», тобто вельможами. (4.7.)

149-й псалом, за слушним визначенням Р.Коропецького, це вже “картина остаточної години [...] перед появою вічного царства “преподобних”, які, соборно славлячи праведний суд Божий новою піснею оновленої людини (“Псалом новий Господові / І новую славу / Воспоєм честним собором, / Серцем нелукавим; / Во Псалтирі і тимпані / Воспоєм благая, / Яко Бог кара неправих, / Правим помагає”), відчують моральне право бути зброєю в Його руках, щоб очистити суспільство від гонителів народу (“Преподобнії во славі / І на тихих ложах / Радуються, славословлять, / Хвалять ім’я Боже, / І мечі в руках їх добрі, / Острі ободу, / На отмщеніє язикам / І в науку людям. / Окують царей неситих / В залізніє пута / І їх славних оковами / Ручними окрутять, / І осудять губителів / Судом своїм правим”).

У двох останніх рядках поезії (*“І вівіки стане слава, / Преподобним слава”*, рр.412-413) промовисто виражена оптимістична віра поета в можливість ідеального суспільства, себто в ідею неминучого, остаточного, земного колективного спасіння – романтичний Шевченків міленаризм, скерований як проти національного, так і проти соціального гніту й задивлений у невизначене майбутнє.

У процесі вираження сакрального змісту 149 псалма з метою індивідуальної інтерпретації Слова Божого послуговується старослов'янськими: *псалтир, псалом, тимпан, преподобнії, обоюду, славословлять*.

Псалтир - розважальні пісні про Бога, його милосердя і благодіяння, називаються псалмами, і вони складають книгу Псалтир.

Псалом -(в перекладі з грецької «пісня») є піснями релігійного змісту, що були зібрані в Псалтирі.

Тимпан- стародавній музичний інструмент, різновид литаври.

Преподобнії- (церковна лексика) святі праведники

Обоюду - (староцерковна лексика) разом, обидва однакові
Славословлять – хвалять, возвеличують. (4.8.)

У поданому псалмі показано субстантивацію як виразний прийом граматичної видозміни слів *неправих, правих, нелукавих, преподобнії*, що переходять із прикметників до розряду іменників. Розуміємо їх у прямому значенні : вони репрезентують моральні якості людини. У мовній практиці українства ці лексеми мають розмите трактування: « праведний» : блаженний, праведний, добрий; « неправий» (позначення перешкод блаженства): нечестивий, злий, лукавий, лютий. Згідно з християнським світобаченням існує дуже багато спокус для людини, а відповідь усім їм однакова – життя відповідно до Божих законів, любов, добрі справи,

молитва; « нелукавий» : той, що не пов'язаний з дияволом, бо «чорта вголос не прийнято називати, щоб не накликати часом біди» (4.9.)

Дібрані означення до іменників такі як : **нову** (славу), **честним** (собором), **нелукавим** (серцем), **тихих** (ложах), **добрі** (мечі), **неситих** (царей), **залізниє** (пута), **ручними** (оковами), **правим** (судом) вказують на продуманість автора у їх використанні через пильну увагу царської цензури до творчості Кобзаря. (4.10.)

Зокрема, на нашу думку, акцентується увага на (оковами ручними окружать); автор запевняє, що творити добро треба за допомогою науки без будь-якої зброї в руках.

«Бог кара неправих, / Правим помагає», - антитеза, як семантичний компонент твору, вселяє віру у Слово Боже українців – християн, а також апелює до уявлення християн про Страшний суд – друге пришестя Ісуса Христа, коли всі померлі воскреснуть. Автор звертається до найвищої правди на світі – до Бога, сподівається на його суд. Припускаємо, що громадянські мотиви у переспіві псалма, висловлюють надію на визволення свого народу від ярма панщини, а землі – від загарбників. Використання дієслів (їх 10!): («**радуються, славословлять, хвалять ім'я Боже...**») спонукає до руху і дії, а логічний наголос, що їх увиразнює, вказує на значущість, яку Шевченко надавав семантичному коду 149-го псалма.

У тексті фіксуємо інверсію: **Хвалять ім'я Боже; і мечі в руках їх добрі, окують царей неситих,... і їх славних, оковами ручними окружать..., судом своїмправим, і вівіки стане слава...**, яка увиразнює діяння християн, акцентує увагу на життя у новому суспільстві, де творяться добродійні, миротворчі справи сподвижниками; (**мечідобрі**) – оксиморон, адже меч- це зброя воїна, який по суті своїй уже не може бути добрим.

Лише із трьох складних речень побудовано весь зміст 149 псалма. *Вважаємо, що неоднозначно діє магічна сила цього числа, наближає переспів із творами глибокої сивини до першоджерела.*

Рефрен (*Преподобній во славі* та *Преподобним слава*) висловлює, на нашу думку, впевненість автора у побудові незалежного життя нової країни, а також подолання принижень та гноблення християн на рідній землі України-неньки.

Отже, на нашу думку, 149-й псалом у структурі шевченківського циклу виконує функцію обрамлення, бо, зводячи воєдино всі мотиви та образи, має найтісніший діалогічний зв'язок із псалмом 1-м, де був указаний духовний орієнтир для вибудовування суспільних відносин.

Розділ 3

« Я на сторожі ...

поставлю слово»

Попри очевидні побоювання деяких дослідників, визначення “Давидових псалмів” як псаломного переспіву не означає виведення твору за межі духовної поезії. Псалми Шевченкового циклу – це, безумовно, не сакральні тексти, але вони інспіровані богодухновеним Псалтирем, що поетично осмислений, засвоєний і по-новому втілений автором. Як зазначає Л.Луцевич, автор переспівів ніколи не виступає автором-творцем у повному розумінні цього слова: він виходить із первісно заданого канону, проблематики й тематики.

Ліричний пафос Шевченкових “Псалмів” впливає із загальної спрямованості водночас і на тематичну залежність від першоджерела, і на варіативність, модифікацію, породжену суб’єктивним сприйняттям оригіналу. Попри тематичне й жанрове розмаїття, більшість пісень Псалтиря пронизані молитовним началом хвалебного або прохального типу. Як зауважує священник Петро Зуєв, “псалми глибоко ліричні; це, передовсім, особиста молитва. І як такі вони настільки драматичні, настільки спонукувані серцем”. Окрім того, усі псалми Книги Хвалінь об’єднані цілісністю життєсприйняття псалмоспівців, в основі якого – присутність високого ідеалу, загальна налаштованість на викриття зла й неправди з позиції беззаперечних моральних вимог, заповіданих Богом. З цього погляду “Давидові псалми”, попри вибірковість Шевченка при створенні циклу, наслідують оригінал. Шість псалмів (12, 43, 52, 53, 81, 93) з десяти містять класичну молитовну ситуацію, а всі вони охоплені високим пафосом надії ліричного героя на перемогу Божої правди над злом. Водночас помітно, що з усього тематичного розмаїття псалмів Шевченко для переспіву обрав ті десять, що в основному присвячені проблемі взаємин суспільства та людини. Усі ці псалми об’єднує наявність рефлексії стосовно життя в оточенні

неправедних грішників (“злих”, “лукавих”) та ворогів-чужинців (“лютих” і “хитрих”), що переважно викликають у ліричного героя гнів, бо поет далекий від традиції християнської інтерпретації псалмів, згідно з якою під “ворогами” слід розуміти людські гріхи²⁵. Християнська складова світогляду Шевченка виявляється в його “Давидових псалмах” лише спорадично (див⁵³), але назагал, розбудовуючи в циклі паралель Україна–Єрусалим, Шевченко, як ніхто інший, увійшов у саму глибину почуттів старозавітного псалмоспівця, котрий, переймаючись проблемами юдейського народу-обранця, спрямовує свій гнів на його соціальних та зовнішньополітичних ворогів (а отже – і ворогів самого Бога), яким щиро бажає Божої помсти та переконаний в їхній незворотній загибелі від Божої карі. Зважаючи на це, дуже важко погодитися з твердженням польського дослідника В.Мокрого, боцімто в обробці Шевченком оригіналів Псалтиря виявляється “християнський спосіб” їхнього осмислення й інтерпретації, через що “деякі неясності” в піснях Старого Заповіту “були доповнені тлумаченнями, відповідними до християнського вчення про посланництво Ісуса Христа”²⁶. На тлі “коломийкової симетрії” (М.Ласло-Куцюк) Шевченко в “Давидових псалмах” дозволив собі цілу низку креативних “вільностей” порівняно з поетикою першоджерела: порушення синтаксичного паралелізму, індивідуальне інтонування за допомогою енжамбеману (віршового переносу) та інших ритміко-синтаксичних засобів; яскраво помітна й висока частотність уживання прикметників, що передають суб’єктивне ставлення автора до зображуваного. Ці “вільності”, однак, компенсуються в Шевченка такими ознаками сакрального генезису його текстів: широким використанням у творі церковнослов’янських або лексики, створеної за церковнослов’янським зразком (“древо”, “муж”, “віспою”, “благая”, “восхвалили”, “яко в притчу”, “ізбави”, “беззаконіє”, “творящий”, “доколі”, “взискающий”, “восхвалимо”, “возрадується”, “уст”, “преподобнії” тощо); подібних дотекстів Святого Письма ускладнених синтаксичних періодів з

ампліфікаціями, інверсіями, антонімічними конструкціями, полісиндетоном тощо.

Отже, магістральний вектор руху ліричного сюжету “Давидових псалмів” цілеспрямований: високий ідеал людського буття за законами Божої справедливості; боговідступництво народу, через що він не може здобути собі ані “правду”, ані “волю”; ідея пророчого Слова, скерованого на духовне виховання народу; ідея неприродності (безбожності) соціальної несправедливості, а отже – неправедність земних можновладців; оптимістична віра в Божий Промисел, Божу справедливість та підтримку; ідея братнього життя в єдності і злагоді; картина поступового повернення народу до Бога через страждання в неволі та щире каяття; візія щасливого майбутнього праведного народу, що за Божою підтримкою виборів собі і “правду”, і “волю”, і “славу”. Поетична логіка “Давидових псалмів” віддзеркалює особливості історіософських поглядів Шевченка: керуючись міленарними ідеями, підкріпленими авторитетом біблійного архетипу, поет вибудовує метаісторію України, за слухним визначенням Д.Наливайка, по вертикальній осі: втрачений рай вільної козацької України; поневолення та кріпосне рабство сучасної йому України; майбутнє України, що вимальовується у світлі візіонерства та профетизму як повернення волі та відродження справедливості в найширшому значенні “Божої правди”⁴⁰. Через Шевченкову історіософію, що відбита в “Давидових псалмах”, стає зрозумілою його революційність, що невід’ємно пов’язана з національними інтересами й релігійно-містичними переконаннями поета, зокрема з вірою Шевченка в ідеальний соціум, в якому справжня влада належить лише Богові.

Біблійний зміст творів Т.Шевченка привертає до себе увагу багатьох літературознавців, проте проблема алегоричного зображення біблійних образів та сюжетів залишається маловивченою. Успішною була спроба окреслити засади шевченкової алегоричної образності М. Бондара.

У «Нарисах з історії філософії на Україні» Д. Чижевський, роздумуючи над тим, що Шевченків гуманізм формувався передовсім у річищі християнської традиції, розглядає його творчеський зміст з філософської точки зору як приклад поетичної та історичної антропологізації божественних образів. О. Забужко у літературознавчому дослідженні «Шевченків міф України» розглядає постать поета як творця національно-консолідуючого міфу, відтак, його біблійні сюжети – як один із елементів творення цього міфу, що мав плекати духовну національну самосвідомість українців у період її колоніальної історії. Науковець наголошує на здійсненій Т. Шевченком «українізації» християнського міфу.

Отже, Т. Шевченко перший із діячів нової української літератури звернувся до тексту Книги псалмів, чим викликав чимало дискусій серед сучасників, і водночас підняв українську мову на якісно новий рівень. Відзначимо семантичну близькість першого джерела, зокрема старослов'янського варіанта першого псалма Давидового, і Шевченкового тексту. Цей переспів, як і прототекст, належить до філософської лірики: і в біблійному псалмі, й у Т. Шевченка йдеться про людину високоморальну, сповнену громадянських чеснот; ця людина не бере участі в усіляких злих, нечестивих і брудних справах і таким чином досягне вічного життя. Однак у процесі ґрунтовного стилістичного аналізу вірша між прецедентним текстом та авторським установлюється певне семантичне протистояння – віднаходимо в ньому чимало імпліцитних громадянських мотивів. Такі поетові міркування посилюють високе звучання біблеїзму.

Отже, на нашу думку, 149-й псалом у структурі шевченківського циклу виконує функцію обрамлення, бо, зводячи воєдино всі мотиви та образи, має найтісніший діалогічний зв'язок із псалмом 1-м, де був указаний духовний орієнтир для вибудовування суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Баранник Д. // Українська мова: енцикл.- К.:Укр.енцикл. ім.. М.П Бажана, 2007.
2. Даль В.І. Ілюстрований тлумачний словник. Москва 2007р / ЕКСМО с. 896 (4.8.)
3. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі// Дивослово. -2003. - №5. – С.25 (4.6)
4. Кочерган М.П. Контекст // Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін.. – К.: Укр.енцикл., 2000. – С.251-252 (4.2.)
5. Мокієнко В.М. Лексичне і фразеологічне значення// Мовознавство. – 1988.- №4. – С.20 (4.5.)
6. Словник української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. — К., 1907—1909. — Т. 1. — С. 72.(4.4.)
7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 4. — С. 820. (4.9.)
8. Сулима В. Біблія і українська література: навч. Посіб./ В. Сулима . – К: Освіта, 1999
9. Т.Г Шевченко«Кобзар» Донецьк: ТОВ ВКФ К55 «БАО», 2006- 401 С. (4.3)
- 10.Шевченко Т.Г. «Кобзар» Донецьк: ТОВ ВКФ К55 «БАО», 2006 – 412с. (4.10.)

Інтернет-ресурс

1. Герасимчук « Алегорична рефлексія біблійних образів та сюжетів у творчості Т.Г. Шевченка (на матеріалі поем « Неофіти» та « Марія») // Інтернет – ресурс (4.1.)
2. <http://www.ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm>. (4.7.)

